

греків до Росії у 1775–1776 рр., командир Балаклавського грецького піхотного батальйону. Автор вказує на існування тісних контактів севастопольських греків і греків Балаклави, відзначаючи, що у греків-емігрантів на новій батьківщині, з новою силою загострювалося відчуття етнічної ідентичності. Характеризуючи основні заняття греків-балаклавців автор зазначає, що вже з самого заселення Балаклави у 1784 р тут з'явилися і греки-торговці які поєднували службу у піхотному батальйоні з торгівлею в кримських містах. Греки, оселившись спочатку у Балаклаві, поступово заселили й довколишні села Карань, Кади-кой і Камара, де облаштували господарства, відкривали торговельні лавки з бакалійними товарами. Автор згадує сім'ю Кокоракі з Кади-коя, члени якої були на службі у полку й торгували у чотирьох крамницях в Севастополі. Історик зазначає, що в кінці російсько-турецької війни багато хто з особового складу батальйону подавали прохання про відставку. Головною причиною цього явища І. Мосхурі називає бажання греків зробити кар'єру на цивільній службі. Багато з відставників отримували землю у Балаклаві.

Севастопольський історик В. Шавшин у своєму дослідженні з історії Балаклави особливу увагу приділяє привілеям що надавалися російськими імператорами балаклавським грекам [4]. Проте з плином часу грецький батальйон втрачав своє значення, але йому залишалося ще раз виявити свою відданість новій батьківщині і свій героїзм під час Кримської війни. По закінченню Кримської війни Грецький батальйон втратив своє значення, був розформований, оскільки стан справ навколо Криму і в Криму істотно змінився. Колишні воїни батальйону поступово прилаштовувалися до цивільного способу життя, вони облаштували крамниці, займалися садівництвом, здавали землю в оренду, активно торгували, використовуючи Балаклавський порт й усе більш віддаляючись від військової справи.

Системна праця, підготовлена дослідниками Інституту історії України НАН України «Греки на українських теренах» що вийшов за колективною редакцією М. Дмитрієнко, В. Литвина, В. Томазова репрезентує історичне минуле балаклавських греків активно спираючись у процесі оповіді на праці Ю. Пряхіна [5]. Спірним у цьому контексті на наш погляд є вказівка авторів на те, що Балаклавський грецький легіон пізніше відомий як «Легіон імператора Миколи І», залишки якого по закінченню Кримської війни переселилися до Приазов'я і заснували тут селище Волонтерівка (зараз територія м. Маріуполя). Заради справедливості слід зазначити, що в роботах Ю.Пряхіна відсутні відомості, щодо цього факту.

У 2013 році з'являється цікава збірка наукових статей присвячена історії греків Балаклави та Севастополя. Окремі статті розглядають питання утворення нової грецької общини з архіпелагських греків у Балаклаві, особливо розлого представлені публікації щодо історії балаклавського грецького батальйону. Уміщена у збірнику стаття М. Араджіони де автор аналізує основні заняття та особливості професійної спеціалізації греків Балаклави. Публікація подає детальний аналіз участі греків Балаклави у торгівлі, сфері послуг, ремісництві, сільському господарстві, сфері надання освітніх та медичних послуг та інш. [6].

Отже, короткий огляд наукових праць з історії греків Балаклави свідчить, що основна увагу авторів зосереджувалася переважно на дослідженні історії грецького балаклавського батальйону, в той самий час коли на узбіччі наукового пошуку залишалися питання історичної долі корінного грецького населення Балаклави до виселення їх з Криму.

Література

1. Терентьева Н.А. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII – XX вв.). Київ, 1999. 352 с.
2. Араджиони М.А., Вьюницкая Л.Н., Ефремов А.В. Формирование новой общины греков Крыма в конце 18–начале 19 века. *Греки в истории Крыма*. Симферополь, 2000. С. 37.
3. Мосхури И.В. Греки в истории Севастополя. Севастополь : Стрижак-пресс, 2005. 596 с.
4. Шавшин В. Г. Каменная летопись Севастополя. Севастополь–Київ : ДС Стрим. 2004.
5. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії : Документи, матеріали, карти / Авт.: М. Дмитрієнко, В. Томазов, О. Ясь та ін. Київ : Либідь, 2000. 488 с.
6. Пряхин Ю. Д. Греки в истории России XVIII-XIX веков : исторические очерки. Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. 269 с.
7. Греки Балаклавы и Севастополя. Москва : Индрик, 2013. 248 с.

УДК 94(477) «1754»

Коробка В.М.

к.і.н, доцент, доцент кафедри історичних дисциплін

Коробка Ю.В.

к.і.н, доцент, доцент кафедри історичних дисциплін

ПЕРША ПИСЬМОВА ЗГАДКА ПРО ПРАВОСЛАВНУ ПАРАФІЮ НА ТЕРЕНАХ МАРИУПОЛЬСЬКОГО НАДАЗОВ'Я

Володіння Османської імперії разом із землями Кримського ханату на початку XVIII ст. простягалися на значну частину сучасної території України. Її південь пережив ісламізацію та, як складова Османської імперії, став частиною ісламської цивілізації [1, с. 474].

Українське козацтво складалося на пограниччі християнської та ісламської цивілізацій, осілого і кочового світів, як демократичне військове співтовариство і авангард боротьби проти турецько-татарсько-ногайського наступу на Україну. Головні риси його історичного буття відображаються в низці чітких образів. Козаки, добре озброєні і підготовлені як до оборони, так і до нападу, – особисто вільні воїни, що зарекомендували себе ще в XVI ст. в Європі «захисниками християнства» [4, с. 137]. А в XVII ст. оборона православ'я перетворилась на головну ідею й гасло козацьких рухів в Україні [3, с. 4].

Послаблення Османської імперії та Кримського ханства, з-поміж іншого, відбулося і в наслідок воєн з європейськими державами, Московським царством, згодом із Російською імперією, за участі українського козацтва. Користуючись кардинальною зміною глобальної ситуації, козацтво поступово просувалось Степовою Україною на південь, до природних меж, зокрема до узбережжя Азовського моря.

Так, у 1740-х рр. запорізькі козаки почали системне осіле господарське освоєння узбережжя Азовського моря. Українське козацтво започаткувало безперервну традицію розвитку продуктивних сил у нашому краї, що триває до цього часу.

Відмітною рисою характеру запорізьких козаків була глибока нелицемірна релігійність. Захист віри предків і православної церкви становив основу всього їхнього світогляду [8, с. 192], що, з-поміж іншого, зумовлювало необхідність для задоволення релігійних потреб влаштування церков та каплиць.

Перша непряма згадка про церкву запорозьких козаків у Надазов'ї зафіксована в офіційному письмовому повідомленні від 29 червня 1746 р. київського генерал-губернатора в Правительствующий Сенат. У документі, з-поміж іншого, йшлося про силову спробу донського козацтва витіснити запорожців з узбережжя Азовського моря у межиріччі Міуса та Кальміуса, у ході якої січовиків «...сь поланки согнали и церковь раскидали» [7, с. 1477 – 1481]. Цей самий документ містить відомості про початок стабільної Кальміуської паланки [5, с. 88].

Паланка та селище (Кальміус) навколо неї були влаштовані біля самого гирла річки Кальміус при впадінні її в Азовське море, тобто на території, яку обіймає сучасний Маріуполь. Нема сумнівів, що у новій паланці швидко було влаштовано нову церкву. Про це свідчить рапорт полковника Кальміуської паланки Андрія Порохні (від 16 травня 1654 р.) кошовому отаманові Данилу Стефанову про заготівлю необхідних предметів та матеріалу для реконструкції старої, спорохнявілої церкви [6, с. 124].

Згадка про наявність церкви свідчить і про інше – тут священник та миряни склали церковну громаду – парафію. Утім, перше писемне повідомлення відноситься до іншого часу – 9 лютого 1754 р. Саме цього дня на прохання межигірського архімандрита Никанора та кошового отамана митрополит Київський Тимофій (Щербацький) дав начальникові Самарського монастиря благословенну грамоту на побудову в Кальміусі нової похідної церкви в ім'я Св. Миколая [2, с. 121–122].

Отже, перша письмова згадка про православну парафію на теренах маріупольського Надазов'я відноситься до 9 лютого 1754 р. Наше міркування може прислужитися для збагачення історичної пам'яті про наш край, про його історичну належність до України.

Література

1. Галенко О. І. Економічне життя в османському Надчорномор'ї: між царством ісламу та краєм війни // Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Ніка-Центр, 2011. Т. 1. С. 471–481. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-572-1/978-966-521-572-1.pdf>.
2. Грамота київського митрополита Тимофія Щербацького начальникові запорозьких церков, ієромонаху Макарію про початок будівництва церкви в Кальміусі, № 169. 9 лютого 1754 р. // Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775 / Гол. ред. кол.: Сохань П. С. Київ, 1998. Т. 1. С. 121–122. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0105-2/966-02-0105-2.pdf>.
3. Кузьмук О.С. «Козацьке благочестя»: Військо Запорозьке Низове і київські чоловічі монастирі в XVII–XVIII ст.: еволюція взаємовідносин. Київ: ВД «Стилос», 2006. 171 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002654.
4. Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній / Пер. з англ. та ред. укр. тексту С. Грачової. Вид. 2-ге, випр. Київ: Критика, 2006. 494 с. URL: http://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Nalyvaikova_vira_kozatstvo_ta_relihiia_v_rannomodernii_Ukraini.pdf.
5. Полторак В. Проблема існування південно-східних паланок війська запорозького 1734-1746 рр. // Записки історичного факультету Одеського державного університету імені І.І.Мечникова. 2005. № 16. С. 84–89. URL: http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/828/1/zap_ist_16_84-89%2b.pdf.
6. Рапорт полковника Кальміуської паланки Андрія Порохні кошовому отаманові Данилу Стефанову про заготівлю необхідного матеріалу для будівництва церкви, придбання церковного начиння тощо. 16 травня 1754 р. // Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775 / Гол. ред. кол.: Сохань П. С. Київ, 1998. Т. 1. С. 122–125. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0105-2/966-02-0105-2.pdf>

7. Яворницький (Эварницкий) Д. И. Источники для истории запорожских козаков. Т. 2. Владимир, 1908. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_istochniki2_1908/e_dzherela_istochniki2_1908.pdf.
8. Яворницький Д.І. Історія Запорізьких козаків. У 3-х т. Львів: «Світ», 1990. Т. 1. 316, [3] с.: іл. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001023.

УДК 94(477.62-2МАР)"18/19"

Новікова С.В.

кандидат історичних наук, доцент

ПОШТОВЕ СПОЛУЧЕННЯ, СИСТЕМА ТЕЛЕГРАФНОГО ТА ТЕЛЕФОННОГО ЗВ'ЯЗКУ У МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ПОВІТІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Історія поштового сполучення в Маріуполі бере свій початок 17 грудня 1785 р., коли у місті було відкрито повітову поштову контору для прийому та пересилки кореспонденції, здійснення грошових переказів, надання транспортних послуг. Установу очолив повітовий поштмейстер К. Бажанов. Штат контори складався з двох листонош, канцелярського службовця та сторожа, на утримання яких щороку виділялося 350 руб. Але вже у 1788 р. значну кількість поштових контор в губерніях було закрито, оскільки Головне у поштових справах правління вважало витрати на їх утримання надмірно обтяжливими. Поштову контору в Маріуполі у 1797 р. було замінено повітовою поштовою експедицією, штат якої спочатку складався лише з експедитора та сторожа. Протягом 1810 – 1831 рр. у штаті експедиції відбулися зміни: працювали вже три листоноші. Після реформи 1831 р. замість експедиції у Маріуполі знов було відкрито поштову контору. У 1869 р. у Катеринославській губернії було відкрито губернську поштову контору, якій підпорядковувалася маріупольська повітова поштова контора першого класу [1; 2, с.45-46].

Реалізація земської реформи 1864 р. сприяла подальшому розвитку поштового сполучення в Маріуполі. На початку 1869 р. повітові земські збори прийняли постанову про створення для Маріуполя та навколишньої сільської округи земської пошти, яка почала працювати з 1874 р., після створення Маріупольського повіту. Повітова поштова контора четвертого класу працювала при Маріупольській земській управі і розміщувалася у тій же самій будівлі, що і управа (вул. Земська). Контора здійснювала пересилку кореспонденції в межах повіту через 18 поштових станцій, одна з яких знаходилася в самому Маріуполі. За станціями було закріплено 24 коня та 40 ямщиків [4, арк.64-66].

Спеціальні розсилні доставляли пошту у 28 волосних сіл. Маршрут руху було затверджено спеціальним розкладом, в якому зазначалися дні та час проходження пошти по території кожної волості. Розсилні об'їжджали повіт два рази на тиждень (у вівторок та суботу), приймали та здавали кореспонденцію у всіх 28 поштових станціях. Щорічно перевозилося близько 90 000 відправлень коштом 60 000 руб. [5, с.39; 9].

Земська управа встановила тарифи на поштові послуги в межах повіту: у 1871 р. у місцевій типографії було випущено марку маріупольської земської пошти вартістю 5 коп. За звітом Маріупольської земської управи за 1874 р. таких марок було реалізовано 300 (на 15 руб.). Ці кошти йшли на утримання поштових станцій [6, с.120; 7, с. 170].

З початком залізничного будівництва у поштовому сполученні відбулися значні зміни: поштові контори більше не надавали транспортних послуг, які були передані до функцій Міністерства шляхів сполучення. Завдяки залізничному сполученню прискорилася і доставка поштових відправлень. Ці зміни у Маріупольському повіті почали відбуватися з 1882 р., коли Маріуполь було з'єднано залізничною гілкою зі станцією Оленівка. З 1892 р. для прискорення поштового зв'язку було впроваджено пересилку простої кореспонденції та кореспонденції за замовленням у поштових вагонах (№20 на ділянці Костянтинівка – Харків та №99 на ділянці Ясинувата – Долинська) товарно-пасажирських потягів [8].

Незважаючи на значний обсяг роботи, Маріуполь продовжували обслуговувати лише чотири листоноші, що створювало значні незручності для всіх бажаючих скористатися поштовими послугами. У 1907 р. поштовим службовцям земства було збільшено оклади, на утримання поштових коней почали виплачувати окремі кошти.

У 1907 р. поштове відділення було відкрито при залізничному вокзалі Маріуполя, а після будівництва в місті двох металургійних підприємств на станції Сартана було відкрито поштову контору, яка їх обслуговувала. У 1912 р. було відкрито поштово-телеграфне відділення, що обслуговувало морський порт [13].

Прискорені темпи економічного розвитку Російської імперії в останній третині XIX – на початку XX ст. сприяли швидкому розвитку системи телеграфного зв'язку, оскільки телеграф почали активно використовувати у господарській сфері, особливо при здійсненні біржових операцій та для регулювання кредитного і грошового обігу. Телеграфна лінія Одеса – Ростов (1860 р.) проходила і через Маріуполь, тому